

Akif MUSAYEV
AMEA-nın müxbir üzvü,
iqtisad elmləri doktoru,
professor,
Azərbaycan
Universitetinin rektoru

İnnovasiya siyasəti: Avropa birliyi təcrübəsi və Azərbaycan şəraitinə adaptasiya imkanları

İndi dünya mədəniyyət dünyasıdır, intellektual dünyadır, Elmi-texniki tərəqqi dünyasıdır. Azərbaycanı elmi-texniki tərəqqi səviyyəsində inkişaf etdirmək üçün şübhəsiz ki, yüksək təhsilə, elmə nail olmalıyıq.

Heydər ƏLİYEV

I. İnnovasiya sahəsində beynəlxalq təcrübə

İqtisadi inkişafın indiki mərhələsində, iqtisadi inteqrasiyanın əməkdaşlığın zəruri tərkib hissəsinə çevrildiyi bir vaxtda Avropa İttifaqı ölkələrində vahid innovasiya məkanı yaratmaq, tədqiqat və innovasiya fəaliyyətini intensivləşdirmək, bu prosesə məhdudiyyətlər yaradan maneələri aradan qaldırmaq istiqamətində təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu proses dünya iqtisadiyyatını bürüyən iqtisadi böhrandan sonra daha da aktivləşib.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, innovasiya siyasəti sistemli xarakterə malikdir. Hələ 90-cı illərin əvvəllərində elm, sənaye və qismən iqtisadi və regional inkişafın siyasət istiqamətlərinin, bütövlükdə innovasiya mühitinin formalaşdırılması məqsədilə, vahid innovasiya siyasətində sistemli şəkildə ümumiləşdirilməsi prosesi baş verdi.

90-cı illərin ortalarında isə innovasiya mühitinin sistemli formalaşdırılması mexanizmi demək olar ki, bütün Qərbi Avropa ölkələri

tərəfindən qəbul edildi və yeniliyin yayılması məqsədilə innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması proqramları işlənib hazırlandı.

Məlumdur ki, Avropa İttifaqı hazırda özünün iqtisadi inkişaf səviyyəsində, normativ-hüquqi bazasına və siyasi-təşkilati quruluşuna görə fərqlənən 29 ölkəni Avstriya, İspaniya, İtaliya, Rumıniya, Belçika, Finlandiya, Litva, İsveç, Bolqarıstan, Fransa, Lüksemburq, Slovakiya, Kipr, Yunanıstan, Latviya, Sloveniya, Çexiya, Macarıstan, Hollandiya, Böyük Britaniya, Almaniya, İrlandiya, Norveç, Estoniya, Danimarka, İsrail, Polşa, İslandiya və Portuqaliyanı birləşdirir.

Avropa innovasiya prosesləri Avropa Komissiyasının hazırladığı Avropa innovasiya siyasəti əsasında sonuncu tərəfindən idarə olunur. Bu proqram regional və milli səviyyəli innovasiya siyasətlərini də əhatə edir.

Bu prosesin əsası 2000-ci ildə Avropa Şurasının Lissabon görüşündən dərhal sonra Avropa komissiyası tərəfindən qoyulmuşdur.

Lissabon prosesinin strateji məqsədi 2010-cu ilə qədər Avropa İttifaqının dünyada rəqabət

qabiliyyətli, dinamik inkişaf edən və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyata malik olmasını təmin etməkdən ibarətdir.

Avropa İttifaqının innovasiya siyasətinin milli və regional tərkib hissəsi ilə yanaşı onun həyata keçirilməsi mexanizmi iki prosedurdan, o cümlədən Avropa innovasiya cədvəlindən və innovasiya siyasəti tədbirlərinin informasiya bazasından ibarətdir. Hazırda informasiya bazasına bir çox yeni ölkələr, o cümlədən, Braziliya, Kanada, Çin, Xorvatiya, İsveçrə, Türkiyə, ABŞ və Ukrayna da daxil edilib.

Bu axıncı iki proses Avropada innovasiya layihələri Trend Chart kimi innovasiya menecmenti üçün güclü praktiki instrumentariyanın əsasını təşkil edir.

Vahid innovasiya cədvəli mahiyyət etibarilə aidiyyəti ölkələrin innovasiya tədbirləri, ölkələr üzrə paylanması və klasterlər üzrə qruplaşdırılması nəticəsində tərtib edilmiş aktivlik matrisindən (cədvəldən) ibarətdir.

İlkin olaraq bu tədbirlər dörd, son zamanlar isə beş qrupda aqreqasiya (ümumiləşmə) olunur.

Hər il bu cədvəl təkmilləşir və yeni ölkələrin cəlb olunması nəticəsində genişlənilir [3,4]:

1. Ticarət markası sahəsində innovasiya;

2. Dizayn sahəsində innovasiya;

3. Təşkilati innovasiya;

4. Marketing sahəsində innovasiya;

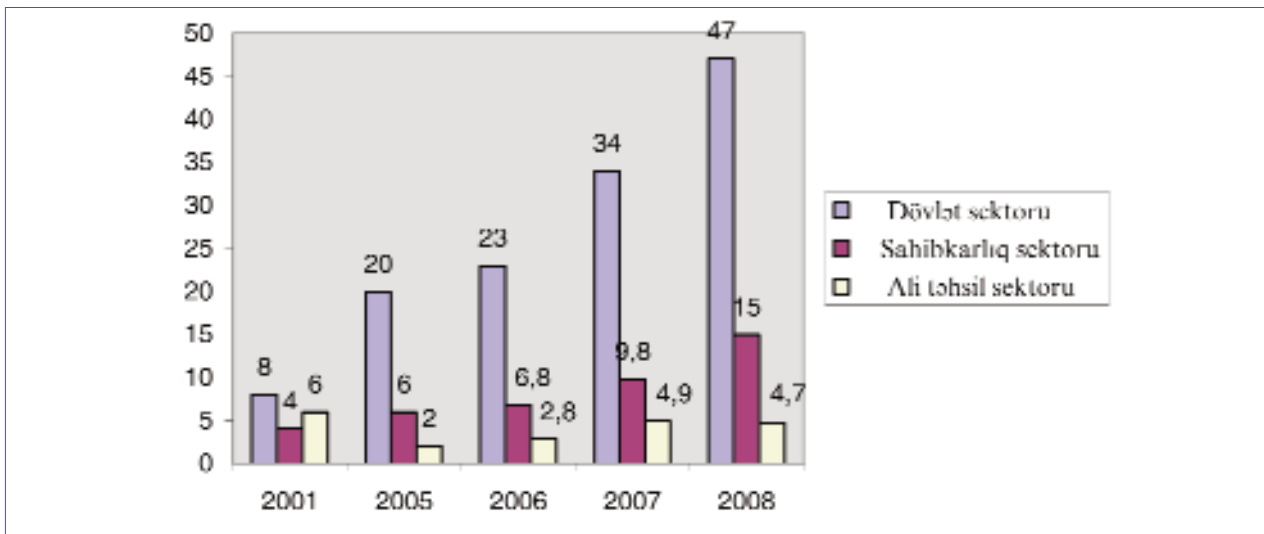
5. İnnovasiya və elmi-tədqiqat işlərini aktivləşdirmək üçün dövlət və fərdi maliyyələşmə cəlb etmiş müəssisə və universitetlərin xüsusi çəkisi daxil edilir.

Axıncı qrupda əksini tapmış tədbirlər dövlət və özəl sektorun innovasiya sahəsində birgə səmərəli fəaliyyətinin göstəricisidir.

2002-ci ildə Avropa İttifaqı innovasiya siyasəti Barselonada yenidən müzakirəyə çıxarıldı, bu siyasət daha da konkretləşdirildi və ETTKİ-ə çəkilən orta xərc Avropa İttifaqında ÜDM-in 3%-i (axıncı illərdə bu rəqəm 3,9%-ə çatdırılıb) olmaqla, onun da 2/3-nin sahibkarlıq sektoruna yönəldilməsi nəzərdə tutulmuşdu.

Bununla paralel olaraq orta və kiçik biznesin dəstəklənməsi üçün müxtəlif çərçivə proqramlarında 5 milyard avroluq böyük büdcə nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycanda 2001-2008-ci illərdə tədqiqat və işləmələrə bütün mənbələrdən çəkilən xərclər və bu vəsaitin yönəldiyi sektorlar 1-4-cü diaqramlarda öz əksini tapmışdır.

Diaqram 1. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclər, mln. manat [1, s-345]

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Cəmi	916	1142	1776	2133	2741	12276	11303
Sənaye	487	575	944	1183	1880	11235	9994
Kənd təsərrüfatı	1,7	2,4	5,9	7	7,5	22	28
Nəqliyyat	225	333	425	401	192	155	146
Rabitə	40	73	125	180	191	266	360
Tikinti	21	29	95	128	125	133	208
Ticarət	50	59	100	141	116	125	166
sair	91	72	81	93	230	341	403

Cədvəl 1. Müəssisələrin mənfəəti, mln. manat [2, s-350]

Həmin dövrdə müəssisələrin mənfəəti və müəssisə və təşkilatların öz vəsaitləri hesabına investisiyaları isə 1-2-ci cədvəllərdə verilmişdir.

Göründüyü kimi bütövlükdə bütün mənbələr hesabına tədqiqat və araşdırmalara ayrılan vəsait real mənfəət və investisiya səviyyəsi ilə müqayisədə çox azdır. Bu da müəssisə və təşkilatların tədqiqat və araşdırmalara meyilliyinin çox aşağı olduğunu göstərir.

Bu gün dünyada ETTKİ-ə xərclərin xüsusi çəkisinin artırılması, xüsusilə də özəl sektorun bu prosesdə iştirakını aktivləşdirmək üçün müxtəlif stimullaşdırıcı normativ-hüquqi aktlar

	Cəmi	O cümlədən qeyri-neft müəssisələri
2001	0,95	0,25
2002	1,7	0,3
2003	3,1	0,3
2004	4,2	0,5
2005	4,8	1
2006	4,4	1
2007	4,5	1
2008	4,7	1,8

Cədvəl 2. Müəssisə və təşkilatların öz vəsaitləri hesabına investisiyalar, mlrd. manat [2, s-255]

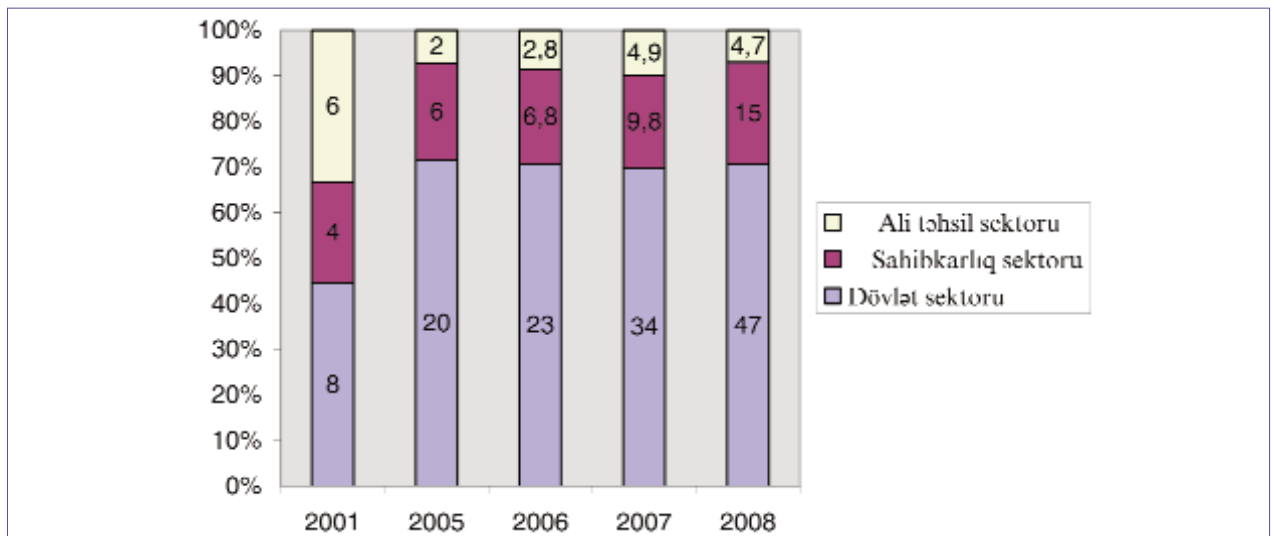

Diagram 2. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərin strukturu, % [1, s-345-347; 6]

tətbiq edilir, bu fəaliyyəti məhdudlaşdıran qanunvericilik normaları ləğv edilir.

Misal üçün, Böyük Britaniyada 2002-ci ildə ETTKİ xərclərini özəl sektorun hesabına ÜDM-ə nisbətə 1,9%-dən 2,8%-ə qaldırmaq üçün firmaların fəaliyyətini tənzimləyən 40-a yaxın qanunvericilik aktının tətbiqinin dayandırılması və bu tipli layihələri həyata keçirən subyektlər üçün ciddi vergi güzəştlərinin tətbiqi hesabına əlavə 150 mln. funt sterlinq vəsait əldə edilmişdir ki, bu da həmin sektorda bu məqsəd üçün çəkilən xərcləri təxminən 30%-ə qədər artırmağa imkan yaratmışdır.

Belə prioritet kateqoriyalarda klaster təşəbbüsləri əsas təşkil edir.

MDB dövlətlərindən yalnız Qazaxıstan bu sahədə aktiv fəaliyyət göstərir və burada hər il klaster təşəbbüsləri müsabiqələri keçirilir.

Bu yanaşmaların Rusiyada aktiv tərəfdarları Rusiya sənayeçiləri və sahibkarları ittifaqı olmaqla azad iqtisadi zonalara innovasiya yönümlü iqtisadi klasterlərin geniş instrumentariyaları yığımının bir elementi kimi baxılır.

O cümlədən vencur maliyyələşməsinin və texnoloji biznes-inkubatorların inkişafının dövlət səviyyəsində dəstəklənməsi də çox

böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Vahid Avropa innovasiya məkanına daxil olan ölkələrin hamısının tədbirlər planında 2004-cü ildə nəzərdə tutulan innovasiyanın dəstəklənməsi tədbirlərinin 27-si innovasiya fəaliyyəti üçün geniş vergi güzəştləri daxil edilmiş səmərəli qanunvericilik tətbiqindən ibarət idi. Xüsusilə bu sahədə Böyük Britaniya (7), İspaniya (3), İtaliya, Rumıniya, Kipr (2) və s. ölkələr aktivlik göstərmişdir.

Ukraynada xüsusi yaradılmış innovasiya fondu çərçivəsində həyata keçirilən irimiyaşlı layihələr üçün innovasiya fəaliyyəti haqqında qanunda ciddi vergi güzəştləri nəzərdə tutulur.

Məhz Lissabon sammitində nəzərdə tutulmuş strategiyanın yeni istiqamətləri bu tip yeni mexanizmlər əsasında müəyyən edilmişdir:

- milli innovasiya siyasətinin bütün innovasiya təşkilədicilərinin gücləndirilməsi və inteqrasiyası hesabına innovasiya mühitinin yaxşılaşdırılması;

- innovasiyaya meyilli bazarlarda “Lider” bazarlar konsepsiyasından istifadə etməklə bazarın innovasiya tələbini stimullaşdırmaq;

- dövlət sektorunun innovasiya fəaliyyətini stimullaşdırmaq; dövlət administrasiyasının bürokratik konservatizmini aradan qaldırmaq;

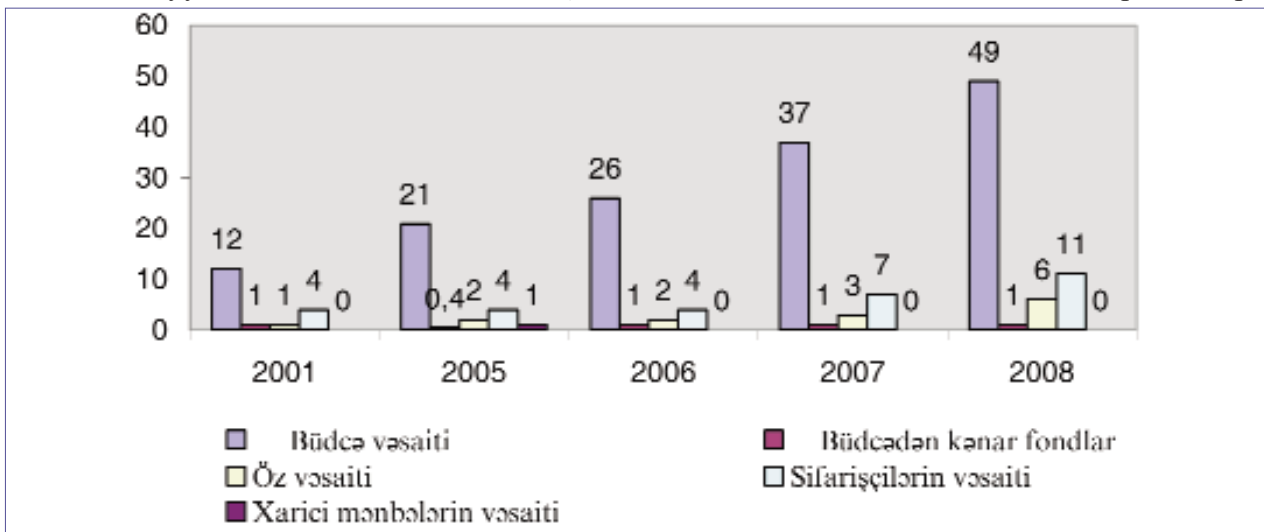

Diagram 3. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərin maliyyə mənbələri, mln. manat [1, s-348; 6]

- regional innovasiya siyasətini gücləndirmək.

Bu gün innovasiya fəaliyyəti istənilən müasir iqtisadi modelin əsasını təşkil edir və məlumdur ki, innovasiya prosesinin hərəkətverici qüvvəsi bir tərəfdən maliyyə resursu olmaqla, digər əsas elementi insan amili, yeni texnika və texnologiyaları yaratmaq və tətbiq etmək bacarığına malik olan mühəndis və peşəkar işçi qüvvəsi təşkil edir.

Faktiki olaraq söhbət innovasiyanın inkişafını təmin edən insanlardan, komandalardan və kollektivlərdən gedir.

İnsan amili nöqtəyi-nəzərindən innovasiya prosesi üç funksional kateqoriyaya bölünür:

- daimi olaraq dərk edənlər, öyrənənlər;
- təşkilatçılar;
- yaradanlar, quranlar (tikənlər).

Məhz bu üç funksional kateqoriyanı yerinə yetirən insanların birgə fəaliyyəti nəticəsində innovasiya nailiyyətləri əldə etmək mümkündür.

2004-cü ildə vahid Avropa innovasiya ərazisində müvafiq dövlətlər tərəfindən aparılan innovasiya tədbirlərini mahiyyətinə və təyinatına görə aşağıdakı kimi 4 qrupda ümumiləşdirmək olar [3]:

1.1 – 1.6 – ictimai-innovasiya bilik səviyyəsinin artırılması və idarə olunması;

2.1 – 2.6 – innovasiya fəaliyyəti sahəsində dövlət tənzimlənməsi tədbirləri;

3.1 – 3.5 – tədqiqat və bilik transferi firmalarının səviyyəsinin və səriştəliklərinin artırılması;

4.1 – digər tədbirlər.

İdentifikasiya edilərək ümumiləşdirilmiş və vahid innovasiya cədvəlinə daxil edilmiş tədbirlərin sayı 1737 olmuşdur.

Bu tədbirlərin 81-i təhsil və kadr hazırlığını, 80-i tələbələrin, tədqiqatçıların və müəllimlərin mobilliyinə, 57-si intellektual mülkiyyətin qorunmasına, 79-u ictimai biliklərin artırılmasına, 172-si firmaların tədqiqat fəaliyyətinin gücləndirilməsinə, 92-si ETTKİ-in strateji inkişafının təşkilinə, 241-i tədqiqat mərkəzləri, universitetlər və şirkətlərin kooperasiyasına həsr edilib. Göründüyü kimi, ümumi halda 1737 innovasiya tədbirinin 802-i, yəni ümumi tədbirlərin 46.1%-i bilik, elm və təhsillə bağlıdır.

Sonrakı yerləri 207 tədbirlə maliyyələşmə, 126 tədbirlə innovasiya sistemində klasterləşdirmə və kooperasiyanın inkişafı və s. tutur. İnnovasiya siyasətinin ən başlıca tərkib

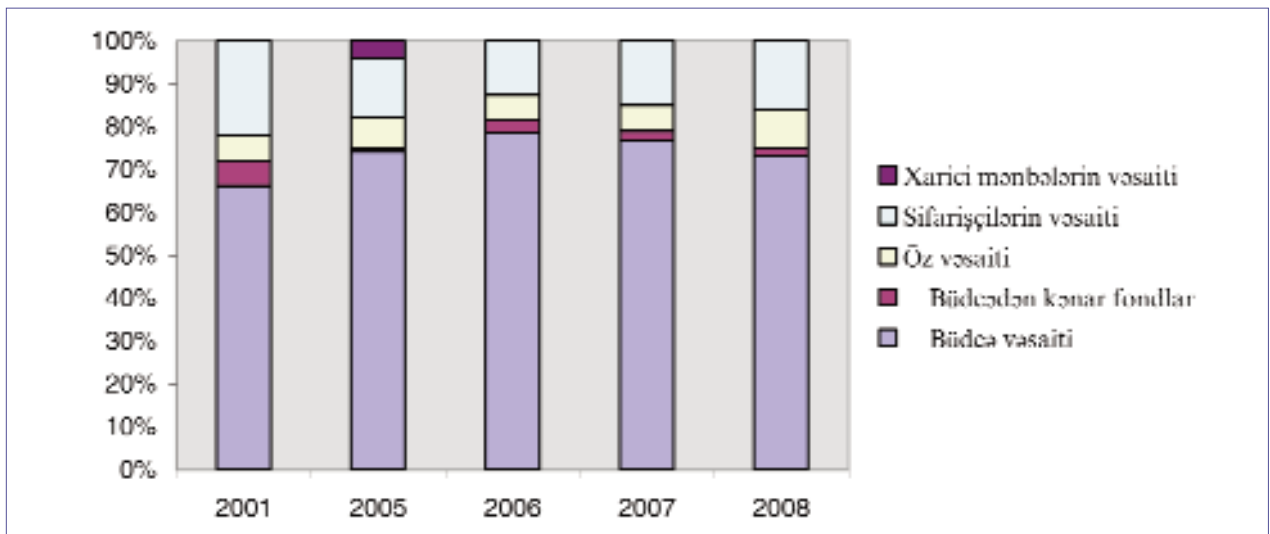

Diagram 4. Tədqiqat və işləmələrə çəkilən xərclərin maliyyə mənbələrinin strukturu, % [1, s-348]

hissələrindən biri innovasiya tədbirlərinin ən yaxşısının qiymətləndirilməsində tətbiq olunan meyarlar sisteminin seçilməsidir.

Yuxarıda qeyd olunan ölkələr üzrə innovasiya tədbirləri bazasından ən yaxşı innovativ tədbirlərin seçilməsi üçün tətbiq olunan meyarlar aşağıdakılardır [4].

1. Əlverişli qiymətləndirmə (favourable evaluation) – misal üçün, təklif haqqında hökumətin perspektivli innovativ tədbir kimi fikri;

2. Fəaliyyət müddətinin davamlılığı (longevity);

3. Transferballıq (transverability) – innovativ tədbirin başqa şəraitə uyğunlaşması və ya başqa şəraitə köçürülməsinin mümkünlüyü;

4. Populyarlıq (popularity) məqsədli qruplara aidlik;

5. İstifadəçilərdən əks əlaqə (user feedback) innovativ tədbir haqqında yaxşı bir tədbir kimi istifadəçilər, dövlət qurumları tərəfindən və s. -dən daxil olan informasiya;

6. Ətrafdə (xaricdə) sözsüz qəbul (tanınma) (external recognition) – beynəlxalq təşkilatlar (OECD, UNISCO) və xarici hökumətlər tərəfindən tanınma;

7. İnnovativ (İnnovateness) milli və ya regional innovasiya siyasətindən imtina nəticəsində orijinal üsul və yollar vasitəsilə yeni tədbirlərin hazırlanması;

8. Effektiv miqyas (ölçü) (effective size) – tədbirlərin hər hansı kritik kütləni aşması; misal üçün bu tədbirin milli məqsədi proqramın 5%-dən çoxunu əhatə etməkdir;

9. Çeviklik (flexibility) – tələbatçıların, istehlakçıların və ətraf mühitin tələblərinə uyğun dəyişməsi;

10. Strateji oriyentasiya (strategic orientation/ coherence) – milli innovasiya siyasəti məqsədlərinə və onun Avropa Birliyinin innovasiya siyasəti prioritetlərinə uyğunluğu.

Axıncı 3 meyar əlavə kimi qəbul olunur.

II. Avropanın Azərbaycan şəraiti üçün ən aktual innovasiya siyasəti

“Biz öz təbii sərvətlərimizdən çox böyük səmərə ilə istifadə edərək təbii resurslarımızı insan kapitalına çeviririk. Bu gün əsas prioritetlərdən biri Azərbaycan xalqının və gələcək nəslin bilikli olmasıdır, eyni zamanda, bizim milli adət-ənənələrimizin təmin olunması şərti ilə dünyada gedən proseslərə qoşulmasıdır, dünya birliyinə inteqrasiya etməsidir”.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti

Azərbaycan bu əsrdə inkişaf etmək üçün bütün təbii imkanlara malikdir. Ölkə başçısı və Azərbaycan hökuməti ölkənin dinamik və sürətli inkişafı üçün yaradıcı, məqsədli və sistemli siyasət aparır. Problemləri ardıcıl olaraq aradan qaldırmaq, bacarıqları inkişaf etdirməyə imkan verən və hesablanmış risklərin əvəzində stimullaşdırıcı bir mühit yaratmaq qarşıya məqsəd olaraq qoyulmuşdur. Son illər əsaslı iqtisadi və sənaye islahatları, ardıcıl olaraq həyata keçirilən məqsədli dövlət proqramları, akkumulyasiya edilən maliyyə imkanları və geniş xarici iqtisadi əlaqələr Azərbaycanı xoş gələcək qurmaq üçün möhkəm baza ilə təmin etmişdir.

Bununla belə, bu gələcək uğurun əsas elementləri - yeni ideyalar yaratmaq və bu ideyaları ölkənin innovativ və uğurlu məhsulları, xidmətləri və yeni tipli şirkətləri təmsilində həyata keçirmək bacarığından asılıdır. Bu, öz gücünə əmin, yeni imkanları tədqiq etmək və uğurla həyata keçirmək istəyən yeni azərbaycanlı nəslini yetişdirmək üçün Azərbaycan dövlətinin qarşıya qoyduğu məqsədin bilavasitə təsdiqidir.

Bu strategiya alimlərimizin, tədqiqatçılarımızın və sahibkarlarımızın birgə səyləri nəticəsində tədqiqat, elm və texnologiyalarda mükəmməlliyə nail olmaq, daha yüksək keyfiyyətli işçi qüvvəsi yaratmaq və yeni ideyalardan istehsal kommersiya məqsədləri üçün istifadə olunduqda tam həcmdə yerinə yetiriləcəkdir.

Innovasiya təkcə yeni və yüksək texnologiyalaşdırılmış sənaye sahələrindən ibarət deyil, o, həm də bizim kənd təsərrüfatı, yüngül sənaye və hasilat sənayesi kimi ənənəvi sahələrimizin də inkişafı üçün əsasdır.

Burada vacib məsələlərdən biri də özəl sektorun elm, təhsil və tədqiqat institutlarının innovasiya sahəsində öhdəliklər qəbul etmələri və hökumətin bu sahədə nəzərdə tutduğu proqramların həyata keçirilməsində və qarşıya qoyduğu məqsədlərə çatmaqda ona yardımçı olmalarıdır.

Rusiya Federasiyasında “Rusiya nanotexnologiya korporasiyası” innovasiya müəssisələri üçün kadrların yenidən hazırlanması işinin təşkili ilə məşğul olur və bu məqsədlə 52 milyard rubl vəsait yatırır və bundan əlavə özəl sektor da bu prosesdə öz vəsaiti ilə iştirak edir. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin vəsaitin 10 il müddətində qaytarılması nəzərdə tutulur.

Korporasiya bu sifarişi yerləşdirmək üçün həm də yüksək texnoloji istehsal tələblərinə cavab verən mühəndis, texnik və s. mütəxəssis hazırlığını təmin edə bilən ali təhsil müəssisələrinin müsabiqə əsasında seçilməsini də təmin edir. İndiyə qədər artıq 10 belə müsabiqə keçirilib.

Korporasiya innovativ ideyaları yekun mərhələsində dəstəkləyir və onun istehsalat tətbiqinin kommersiyalaşmasına yardım göstərir [5].

Cənab Prezident İlham Əliyev keçid dövrünün başa çatdığını elan etməklə inkişafda

yeni mərhələnin başladığını və keçən onilliklərdə problemlərin həlli üçün istifadə edilən üsul və yanaşmaların bu yeni, bilik və imkanlar mərhələsi üçün kifayət olmadığını göstərdi. Artıq qloballaşma erasında özünü qabarıq büruzə verən fakt, insan və intellektual resursların, inkişafın ənənəvi dəyərləri - torpaq, əmək və kapital ehtiyatlarından öndə keçməsidir. Ona görə də müasir inkişaf mərhələsində yaradıcılıq, işgüzarlıq, sahibkarlıq və s. innovativ amillər əsas götürülməlidir.

Akademik Ramiz Mehdiyevin göstərdiyi kimi “Təhsil və elm zəruri səviyyədə olmasa milli inkişafın perspektivləri və Azərbaycan dövlətçiliyinin davamlı inkişafı barədə düşünməyimiz çətin olacaqdır. Bu gün aşkar görünür ki, prezident İlham Əliyev qarşıdakı illərdə məhz millətin intellektual bazasının yeniləndirilməsi və genişləndirilməsi üçün inkişaf strategiyasını müəyyən edir”.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 19 fevral tarixli Fərmanı ilə yaradılmış “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu” innovativ fəaliyyətləri daha da stimullaşdıracaq. Fondun nizamnaməsinin “Məqsəd və vəzifələr” bölümündə deyilir: “Fondun əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasında elmi təşkilatlar, təhsil müəssisələri, digər müvafiq qurumlar və fiziki şəxslər tərəfindən təqdim olunmuş təbiət, texniki, humanitar və ictimai elmlər sahəsində dövlət və cəmiyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən fundamental, tətbiqi və axtarış – innovasiya xarakterli elmi tədqiqat proqramları və layihələrini və digər elmi tədbirləri (bundan sonra layihələr) grant şəklində ünvanlı maliyyələşdirmək, alimlərin elmi fəaliyyətini stimullaşdırmaq və onlara azad yaradıcılıq imkanı yaratmaq, habelə elm müəssisələrinin fəaliyyətinin təkmilləşməsinə nəzərdə tutan və inkişafını dəstəkləyən tədbir-

ləri həyata keçirmək yolu ilə Azərbaycanda elmi texniki potensialı qorumaq və inkişaf etdirmək, iqtisadiyyatın inkişafında bu potensialdan səmərəli istifadə etmək, mühüm sosial problemlərin həllində elm və texnikanın rolunu yüksəltmək və dövlətin elmi informasiya və innovasiya ehtiyatlarını artırmaqdır”.

Nəzərə almaq lazımdır ki, keçid dövrünün sabitlik və inkişaf mərhələsində bu məqsədlərə nail olmaq üçün kifayət qədər istər normativ-hüquqi baza, istər maliyyə resursu və istərsə də inkişaf özümlü formalaşmışdır. Son illərdə əsaslı iqtisadi islahatların yüksək artımı, aşağı inflyasiya və yüksək məhsuldarlıqla xarakterizə olunan dinamik və rəqabət qabiliyyətli iqtisadi inkişaf mühiti yaradılmışdır. Bu da bilik və innovasiya iqtisadiyyatına keçid üçün əlverişli mühit kimi qiymətləndirilməlidir.

Azərbaycanda təmin edilən yüksək iqtisadi artım, işsizliyin və yoxsulluğun azalması, islahatların yüksək sürətlə aparılması təbii olaraq əlverişli sahibkarlıq mühiti ilə müşayiət olunur ki, bu da düzgün makroiqtisadi siyasətin həyata keçirilməsinin nəticəsidir.

2008-ci ildə Dünya Bankı Azərbaycanı bir nömrəli islahatçı ölkə kimi tanıdı və təqdim etdi. Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən açıqlanan “Qlobal Rəqabət Hesabatı 2009-2010” adlı sənədlə Azərbaycan iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin qənaətbəxş olduğu qeyd edilir. Dünyanın 133 ölkəsini, o cümlədən postsovet dövlətlərini əhatə edən hesabatından aydın olur ki, azad rəqabət şəraitinin yaradılması baxımından Azərbaycan yenə də seçilənlər sırasında yer alıb. Elə bunun nəticəsidir ki, qlobal rəqabətlik indeksinə əsasən, ölkəmiz 2008-ci illə müqayisədə 18 pillə irəliləyib.

Hökumət bir sıra vergi islahatları həyata keçirmişdir ki, bu da Azərbaycanı beynəlxalq səviyyədə rəqabət qabiliyyətli vergi sistemi ilə təmin etmişdir.

Beynəlxalq təcrübəni, xüsusilə də vahid Avropa məkanının innovasiya siyasətinin diqqətəlayiq istiqamətlərini təhlil edərək Azərbaycan üçün aşağıdakı tədbirləri zəruri hesab edirik:

1. Elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinə vergi kreditlərinin verilməsi;
2. Xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması;
3. Tədqiqat mərkəzləri, universitetlər və firmaların kooperasiyasına tədqiqat fəaliyyətinin gücləndirilməsinə, təhsil və kadr hazırlığına və intellektual mülkiyyətin qorunmasına dövlət yardımı.

Sənaye sahəsində elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin təşkilində aşağı innovasiya aktivliyini nəzərə alaraq çox geniş spektrdə texnoloji innovasiya fəaliyyətinə fiskal stimullaşdırmanı nəzərdə tutan dövlət proqramı qəbul edilməlidir.

Qeyd olunan Dövlət Proqramında vergi kreditinə aid edilən innovasiya tədbirləri və fəaliyyəti, yəni innovasiya prosesinin tərkib hissələri dəqiq əksini tapmalıdır. Azərbaycanın vergi qanunvericiliyində bu proqramın həyata keçirilməsi üçün firmalara innovasiya xərclərini ümumi vergi ayırmalarından çıxmağa imkan verən müddəalar nəzərdə tutulmalıdır. Burada hər bir innovasiya fəaliyyəti üçün ayrı və ya bütün proses üçün vahid vergi güzəşti dərəcəsi nəzərdə tutula bilər. Aqrəqasiya olunmuş şəkildə bu tədbirlərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- texnoloji innovasiya (sənaye dizaynı və ya istehsal prosesinin mühəndisliyi, patent, lisenziya və nou-hau tədbirləri);
- elmi-tədqiqat fəaliyyəti (müddətindən və mərhələsindən asılı olaraq);
- yeni texnologiyanın tətbiqi sahəsində kadr hazırlığı;
- kiçik və orta biznesdə İKT-dən istifadənin stimullaşdırılması;
- əsas fondların aktiv hissəsinin sürətli amortizasiyası.

Qeyd etmək lazımdır ki, vergi inzi- batçılığının mürəkkəbliyi nöqtəyi-nəzərindən bu tədbirlərin mərhələ-mərhələ həyata keçirilməsi, çıxılan xərclərin dəqiq təsnifatının hazırlanması və vergi qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş prinsiplərə uyğunlaşdırılması məqsəddə müvafiq olardı. Bu halda əmlak və torpaq vergiləri mahiyyət etibarilə kapital vergisinə çevriləcək və sahibkarlıq fəaliyyətinə stimullaşdırıcı (risklər nəzərə alınmaqla) təsir göstərməklə vəsait yığmaq, innovasiya yaratmaq, kapitalın cəlb edilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün innovativ subyektlərin təşkili qabiliyyətini artıracaqdır.

Eyni zamanda belə innovativ mühitin formalaşması işçi qüvvəsinin əmək müqavilələrinə diqqətini artırır, həm sahibkarlar (işəgötürənlər), həm də işləyənlər iqtisadi agentin əldə etdiyi qazanandan yararlanmaq imkanına görə onların hər ikisi iqtisadi subyektin daha çox gəlir əldə etməsi və məhsuldarlığın artırılmasında maraqlı olurlar.

Məlum olduğu kimi “Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında” qanun Milli Məclisdə qəbul edildikdən sonra Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə onun tətbiqi ilə əlaqədar müvafiq qurumlara tapşırıqlar verilmişdir. Qeyd edilməlidir ki, xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması və inkişafı istər texnoloji təşkilati, istərsə də normativ hüquqi təminatı baxımından kifayət qədər mürəkkəb məsələdir.

Bu sahənin inkişafının ikinci mərhələsi kimi dünyada ən mütərəqqi və müvəffəqiyyətli innovasiya proqramı hesab edilən və Avropa innovasiya məkanında da geniş maraq göstərilən İsrail proqramı tipli biznes-inkubatorlar, texnoparklar və s. yaradılmalıdır.

İsrail biznes-inkubator sxemi üzrə texnoloji inkubator dedikdə innovasiya ideyalarını inkişaf etdirən və onların texnologiyalarını kommersiyalaşdırmaq məqsədilə öz biznesini

təşkil edən sahibkarları dəstəkləyən təşkilati subyekt başa düşülür.

Texnoloji inkubator proqramı İsraildə çox geniş yayılıb və demək olar ki, İsrailin Sənaye və Ticarət Nazirliyinin müvafiq qurumunun aparıcı alimlərinin rəhbərliyi altında bütün ölkəni əhatə edir.

Proqram çərçivəsində texnoloji təşəbbüslərə sahibkarlığın erkən mərhələsində dəstək verməklə onların ideyalarının ixrac təyinatlı kommersiya məhsuluna transformasiyasına və ölkədə səmərəli müəssisə yaratmağa kömək edir.

Məhz dövlət, texnoloji inkubator vasitəsilə sahibkara bina, maliyyə vəsaiti, avadanlıq, peşəkar rəhbərlik və digər inzibati köməklik göstərir.

Sahibkar müəyyən müddətdə texnoloji inkubatorla qalmaqla biznesinin inkişafı üçün investisiya əldə etmək imkanlarını, strateji partnyor axtarmaq və rəqabətə davamlı biznes qurmaq perspektivini artırır.

Texnoloji inkubatorlar peşəkar direktor, layihə menecerləri və layihə komitələrindən ibarət olan gəlirsiz müstəqil korporasiya tipində fəaliyyət göstərir və eyni vaxtda ekspertizaya 10-15 ETTKİ layihəsi təqdim edir. Bu layihələrdən müəyyən kriterilər toplusu vasitəsilə ekspertlər tərəfindən qiymətləndirmə yolu ilə ən perspektivlilər seçilir.

Analoji məqsədləri həyata keçirmək üçün fikrimizcə İqtisadi İnkişaf Nazirliyi nəzdində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu, Azərbaycan Dövlət Investisiya Şirkəti və Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi-Tədqiqat İnstitutunun fəaliyyəti əlaqələndirilməli və yeni səlahiyyətlər verilməlidir.

Bu məqsədlə beynəlxalq aləmdə bu və ya digər sahədə tanınmış xarici alim-mütəxəssislərin müvafiq uzunmüddətli viza məsələləri

həll edilməklə müddətli müqavilə əsasında cəlb olunması üçün də normativ-hüquqi baza yaradılmalıdır.

Nəhayət üçüncü tədbirlər qrupuna diqqət yetirək. Ölkəmizdə Akademiya, sahə tədqiqat mərkəzləri və institutları, universitetlər, intellektual mülkiyyətin qorunması agentliyi mövcuddur. Lakin təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda qeyd edilmiş mənada onların nə ayrı-ayrılıqda, nə də ki, bir yerdə innovativ təkliflər portfeli elə də zəngin və səmərəli deyil.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının kiçik biznesin tədqiqat təşəbbüsləri (SBR) və Britaniya kiçik biznes üçün tədqiqat təşəbbüsləri innovasiya sahəsində fəaliyyət göstərən kiçik biznesin dəstəklənməsi proqramları artıq çox səmərəli proqramlar kimi özünü təsdiq edib. Bu proqramlar çərçivəsində hökumətin bütün istiqamətlər üzrə söyləri vahid məqsədə xidmətə cəlb edilir və bu məqsəd üçün ayrılmış vəsaitlərin (müxtəlif dövrlərdə təxminən 2-2,5 milyard avro) kiçik biznesə çatdırılması təmin edilir.

Bu proqramlarda müəyyən tələblərə cavab verən ayrı-ayrı tədqiqat qrupları, fərdlər, universitet spin-ofisləri də iştirak etmək imkanına malikdir.

Avropa məkanının innovasiya prioritetlərinin təhlili göstərir ki, son dövrlərdə sənaye-akademiya tərəfdaşlığında ciddi inkişaf tendensiyası müşahidə olunur.

Almaniyada qeyri-kommersiya təşkilatı kimi fəaliyyət göstərən Franxofer ictimai təşkilatı tərəfindən yerinə yetirilən tətbiqi tədqiqatlar əsas 9 istiqamətə yönəlib:

- materiallar texnologiyası;
- istehsal texnologiyası, istehsal mühəndisliyi;
- informasiya və kommunikasiya texnologiyası;
- mikroelektronika, mikrosistem texnologiyası;

- sensor sistemləri, sınaq və yoxlama texnologiyası;

- energetik və tikinti texnologiyası;

- ekologiyanın və sağlamlığın qorunması sahəsində tədqiqatlar;

- texnoloji və iqtisadi tədqiqatlar;

- informasiya transferi.

Qeyd olunan modelin belə müvəffəqiyyətlə yayılmasının əsas səbəbi aşağıdakı strateji elementlərlə bağlıdır:

- institutların büdcəsinin artmasında öz əksini tapan tədqiqat bazarının ehtiyaclarına çevik adaptasiya üçün əsas olan idarəetmənin desentrallığı və institutların avtonomluğunu da əhatə edən strateji elementlərin dəyişkənliyinə əsaslanması;

- institusional maliyyələşmənin birbaşa konkret tədqiqatın müvəffəqiyyəti ilə bağlı olması;

- üç maliyyələşmə mərhələsinin balanslaşmış strukturu: institusional 35-40%, dövlət 20-25%, sənaye 35-40%.

Maliyyələşmənin bu forması yeni sahələrdə strateji tədqiqatların aparılmasına imkan verməklə alınmış nəticələrin gələcək tətbiqi elmi-texniki tədqiqatlarda istifadə etməyə şərait yaradır.

Tədqiqat mərkəzləri ilə bu şəkildə institusional əlaqə yüksək elmi kompetensiya standartını təmin etməyə imkan verməklə layihəyə rəhbərliyin əvəzçiliklə çalışan aparıcı professor-mütəxəssislər tərəfindən həyata keçirilməsini və yeni texnologiya və innovativ təşəbbüslərin institutlardan bilavasitə sənaye sahəsinə transformasiyasını təmin edir.

Belə strategiya dinamik və məhsuldar innovasiya sisteminin əsas elementləri və tərkib hissələri olan 1) ideyalar yaratmaq və tədqiqat aparmaq bacarığını gücləndirmək; 2) ideyaların kommersial tətbiqini gücləndirmək; 3) bacarıqları inkişaf etdirmək və qoruyub saxlamaq kimi tədbirləri səmərəli həyata keçirməyə imkan verir.

Bu işə öz növbəsində biznes innovasiyasına maliyyə axını inkişaf etdirmək, yeni tədqiqatları kommersiyalaşdırmaq bacarığını təkmilləşdirməklə innovativ firmaların inkişafını stimullaşdırmaq, həmçinin innovativ müəssisələr qurmaq bacarığını artırmaq, intellektual mülkiyyətin idarəsi menecmentini gücləndirmək və global tədqiqat və texnologiyalara keçid əldə etmək üçün şərait yaradır.

Beləliklə, görüldüyü kimi Avropa Birliyi və bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə elmi-texnoloji və innovasiya sferasında çox səmərəli sənaye-dövlət əməkdaşlığı yaradılıb. Bu əməkdaşlıqda

elmi-tədqiqat mərkəzləri, universitetlər, dövlət və sənaye sahələri bərabərhüquqlu tərəfdaş kimi çıxış edir.

Bu təcrübə, qeyd olunan məkanda aparılan innovasiya siyasəti daimi olaraq təhlil edilməli, prioritet istiqamətlər seçilməli və onların Azərbaycan şəraitinə adaptasiya olunması həyata keçirilməlidir. Fikrimizcə, bu məsələ İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin rəhbərliyi ilə yaradılmış sənayeçilər, sahibkarlar, akademiya və sahə elmi-tədqiqat institutları və s. əlaqədar subyektlərin təmsil olunduğu qurum tərəfindən həyata keçirilə bilər.

A.Мусаев

Инновационная политика: опыт Европейского Сообщества и возможности его адаптации в условиях Азербайджана.

Резюме

В статье отмечается, что на современном этапе сотрудничества и экономического развития в странах Европейского Сообщества осуществляются неотложные меры для создания единого инновационного пространства, интенсификации инновационной и исследовательской деятельности, для устранения препятствия в развитии. Подчеркивается, что в Азербайджане имеются все условия для развертывания инновационной деятельности.

A.Musayev

Innovation policy: EU experience and capability of adaptation in terms of Azerbaijan

Resume

The article describes, that there are taken some measurements for developing of societies in EU, and for creating unique innovation area, acceleration of innovative and research activity. There is also stressed, that in Azerbaijan there are a lot of terms for developing of innovative activity.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanca təhsil, elm və mədəniyyət. Statistik toplusu, 2009.
2. Azərbaycanın statistik göstəriciləri, 2009.
3. Владимир Московкин. Европейская инновационная политика: адаптация к условиям стран СНГ.
4. Мосовкин В.М., Раковская-Самойлова А.Х. Меры Европейской инновационной политики и идентификация лучших инновационной политики. Бизнесинформ № 3-4, 2005.
5. Ректор вуза, 02/2010.
6. <http://www.azstat.org/statinfo/education/az/057.shtml>
7. Ramiz Mehdiyev. Gələcəyin strategiyasını müəyyənləşdirərkən: modernləşmə xətti – “Xalq qəzeti” 16.01.08.

